

Jan Kudrelek

Prawne możliwości ujawniania mienia sprawców przestępstw przez organy ścigania¹

Zmiany ustrojowe, transformacja gospodarcza oraz gwałtowny rozwój technologiczny i ekonomiczny, jaki wystąpił w ostatnich latach w Polsce, przyczynił się m.in. do dynamicznego wzrostu przestępczości². Zmianom uległa także struktura popełnianych czynów niezgodnych z prawem³. Coraz więcej czynów dokonywanych jest przez zorganizowane grupy przestępcze, które swoją aktywność kierują również na legalne struktury gospodarcze i państwowe⁴. Dotychczasowa, zorganizowana przestępczość kryminalna w dużej mierze przekształciła się w zorganizowaną przestępczość gospodarczą, często o charakterze międzynarodowym⁵. Obecnie przestępczość zorganizowana, choć nie tylko, nastawiona jest głównie na osiąganie jak największych zysków, które poprzez wykorzystanie podmiotów gospodarczych grupy przestępcze starają się legalizować⁶. Nowe formy przestępczości gospodarczej powodują coraz większe straty dla Skarbu Państwa oraz dezorganizują gospodarkę⁷.

Tylko w 2004 roku popełniono 1 461 217 różnego rodzaju przestępstw, w tym o charakterze gospodarczym 152 148. W porównaniu do przykładowo roku 2002 r. ogólna liczba przestępstw wzrosła umiarkowanie i oscylowała wokół 5 %, natomiast przestępczość gospodarcza ze 109 000 wzrosła aż o 50%.

¹ Skrócona wersja artykułu została wygłoszona na konferencji w dniach 9–10 czerwca 2005 r. zorganizowanej przez Komendę Stołeczną Policji nt. „Współpraca organów ścigania karnego a efektywność procesu wykrywania. Rzeczywistość i perspektywy”.

² A. Bałandynowicz, Zapobieganie przestępczości. Studium prawno-porównawcze z zakresu polityki kryminalnej, Warszawa 1998, s. 7 i n. Autor przeprowadza typizację przestępczości ekonomicznej, wskazuje na jej przyczyny, poczynawszy od urbanizacji poprzez ukazanie wpływu na tę przestępczość różnych form działalności przemysłowej czy menadżerskiej.

³ B. Hołyst, Strach przed terroryzmem oraz jego psychologiczne i społeczne konsekwencje, Prokuratura i Prawo 2002, nr 7–8, s. 8; E. Pływaczewski, Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zach., Warszawa 1992.

⁴ D. Potkowski, Dostępność do tajemnicy bankowej w związku z czynnościami operacyjno-rozpoznawczymi Policji, Przegląd Policyjny 2002, nr 2, s. 135.

⁵ Zob. J. Świerczewski, Francuski system zwalczania aferowej przestępczości gospodarczej i finansowej, Przegląd Policyjny 1992, nr 1, s. 181.

⁶ D. Najmoła, Śledztwo finansowe. Pozbawianie sprawców korzyści majątkowych pochodzących z nielegalnej działalności, (w:) Pragmatyka zwalczania procederu prania pieniędzy w Polsce, Z. Pauk, Z. Wołny (red.), Piła 2003, s. 119.

⁷ Szerzej A. Bałandynowicz, System kontroli przestępczości gospodarczej, cz. 1, Przegląd Policyjny 2004, nr 3, s. 5.

Straty, tj. uszczerbek w mieniu oraz wielkość uszczuplenia należności publicznoprawnych – odnotowane w Policynnej Statystyce Przestępczości „Temida”, na podstawie postępowań przygotowawczych – wyniosły w latach 1998–2005 odpowiednio 3 987 000 tys. zł, 4 185 000 tys. zł, 5 810 000 tys. zł, 7 270 000 tys. zł, 6 319 000 tys. zł, 7 430 223 tys. zł, 7 605 390 tys. zł, 7 711 509 tys. zł. Wartość odzyskanego mienia w tym okresie kształtowała się w stosunku do ujawnionych strat odpowiednio na poziomie: 7%, 8%, 6%, 4,4%, 5%, 5,7%⁸, 3,9%, 5,3%. Z powodu wprowadzonej 13 czerwca 2003 r. zmiany prawa karnego materialnego, która umożliwia – w sytuacji gdy zabezpieczenie majątkowe dotyczy grożącego przepadku korzyści majątkowej – stosowanie domniemania nielegalnego pochodzenia mienia sprawcy (art. 45 § 2 k.k.) oraz domniemanie nielegalnego pochodzenia mienia będącego we władaniu innej osoby niż sprawca, warto zastanowić się jak ta bardzo istotna i kontrowersyjna zmiana wpłynęła na pracę organów ścigania w przedmiocie zabezpieczenia mienia⁹. Brak tu danych empirycznych, jednak szczegółowa analiza statystyki za lata 2003–2005 świadczy, że nie wpłynęła ona skutecznie na omawiane tu zagadnienia. Otóż, przykładowo, straty ogółem z tytułu popełnionych w 2003 r. przestępstw wyniosły 7 430 223 tys. zł, w tym w wyniku przestępstw gospodarczych 3 833 777 tys. zł, natomiast wartość odzyskanego mienia w 2003 r. wyniosła 359 820 291 zł, w tym o przestępstwa gospodarcze 131 263 954 zł, co kształtuje wartość odzyskanego mienia na poziomie ok. 5%. Podobnie niezbyt korzystnie układają się wspomniane wskaźniki w latach 2004 oraz 2005 (odpowiednio 3,9% i 5,3%). Wskazana instytucja obowiązuje od niedawna i trudno powiedzieć, dlaczego jest w tak znikomym stopniu wykorzystana przez praktykę¹⁰.

Od czasów Al Capone stało się oczywiste, co stanowi piętę achillesową przestępczości; pieniądze są dla przestępczości tym, czym krew dla organizmu człowieka, dlatego też odbierając je przestępcom, zamierza się trafić ją

⁸ Dane liczbowe przytaczam za D. Najmota, Wybrane źródła informacji o składnikach majątkowych, (w:) Pozbawianie sprawców korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa, pod red. S. Lelentała, D. Potakowskiego, Szczytno 2004, s. 43. Dane za lata 2004 i 2005 uzyskano z Komendy Głównej Policji.

⁹ Szerzej A. Bulsiewicz, D. Kala, Zabezpieczenie majątkowe jako środek służący wykonalności przyszłego orzeczenia o przedmiocie procesu, Gdańskie Studia Prawnicze 2003, t. XI, s. 230.

¹⁰ W czasie w praktyki dochodzeniowo-śledczej piszący spostrzegł, że nowy rodzaj uprawnień zawartych w art. 45 k.k. jest nieznanym organom ścigania *sensu largo*; zob. J. Kudrelek, Rozkład ciężaru dowodowego w przedmiocie pozbawiania korzyści majątkowych sprawców przestępstw oraz stosowania zabezpieczenia majątkowego a prawa człowieka, (w:) Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie, E. Dynia, C. Kłak (red.), Rzeszów 2005, s. 428; P. Starzyński, Zasada prawdy materialnej w postępowaniu zabezpieczającym, (w:) Zasada prawdy materialnej, Z. Sobolewski, G. Artymiak (red.), Kraków 2005, s. 331.

w najniższy punkt¹¹. Powszechnie wiadomo, że przestępca przelicza zyski na dni więzienia i wychodzi mu dniówka, dla której warto siedzieć. Nie może być tak, iż „odsiedzeniem” w zakładzie karnym 2 czy 3 lat można „zarobić” więcej niż pracą na wolności, która nierzadko jest słabo wynagradzana, nie wspominając już o tych, którzy nie osiągają żadnych dochodów¹². Czy można go jej pozbawić? Dotychczasowe doświadczenia mówią, iż jest to praktycznie niewykonalne, bo nie są znane przypadki pozbawienia mienia gangsterów¹³. Na razie za pieniądze pochodzące z handlu narkotykami, przemytu, wyłudzenia podatku VAT, wyłudzeń kredytów bankowych, bez większych kłopotów kupują oni przedsiębiorstwa, domy, ziemię, limuzyny, akcje i obligacje¹⁴. Szacuje się, że w ten sposób procesowi prania podlega w Polsce nawet do 10 mld zł rocznie. To zaś skłania do poszukiwania coraz skuteczniejszych metod, regulacji zwalczania tejże przestępczości¹⁵. Tu jednak sytuacja nie jest tak oczywista. Sprawcy przestępstw, jak również inne osoby zaangażowane w popełnianie przestępstw i osiągające znaczne korzyści z tego procederu, przy pełnej wiedzy konsekwencji prawnych czynu, podejmują wiele przedsięwzięć, których zadaniem jest ukrycie samej działalności

¹¹ J. Świerczewski, Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej, *Przegląd Policyjny* 1991, nr 2, s. 176. Autor wskazuje na konieczność poszukiwania nowych rozwiązań legislacyjnych mających na celu skutecznie zwalczać przestępczość zorganizowaną.

¹² Zapewne nie można uznać za skuteczne orzeczenia Sądu Rejonowego w S., który 13 maja 2004 r. orzekł wobec byłego senatora RP Aleksandra G. łączną karę 8 lat więzienia, grzywnę w wysokości 75 tys. zł i pokrycie kosztów postępowania w kwocie 15 tys. zł, uznając go winnym m.in. założenia i kierowania grupą przestępczą, której celem było wyłudzenie podatku VAT. Suma wyłudzeń sięgnęła 9,5 mln zł. Aleksander G. kierował grupą przestępczą, która za pośrednictwem sklepu z papierosami w Słubicach w 1999 i 2000 r. zajmowała się procederem fikcyjnej sprzedaży papierosów na podstawie sfałszowanych czeków *tax free*. Takie чеки potwierdzali na granicy skorumpowani celnicy, a następnie na tej podstawie wyłudzano zwrot podatku VAT z urzędu skarbowego.

¹³ Zob. J. Kudrelek, Refleksje na temat unormowań prawnych pozwalających zwalczać przestępczość gospodarczą w świetle ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. zmieniającej kodeks karny, (w:) *Pozbawienie sprawców korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa*, pod red. S. Leleńtała, D. Potkowskiego, Szczytno 2004, s. 30.

¹⁴ A. Bałandynowicz, *Praca Policji w środowisku miejskim*, *Przegląd Policyjny* 2001, nr 1, s. 30. Zdaniem autora tradycyjne podejście do działań Policji skoncentrowane jest na analizie jej reaktywności będącej pochodną zgłoszeń związanych z występowaniem zjawisk przestępczych. Z tego też względu pojawia się uproszczone przekonanie, że Policja powinna natychmiast reagować, gdy pojawią się sytuacje, które nie powinny zaistnieć. Podejście to – ukierunkowane na przypadek – związane z reagowaniem w nagłych przypadkach oraz zajmowaniem się indywidualnymi przypadkami, z pominięciem diagnozy i analizy ich społecznego kontekstu przesądza o niskiej efektywności działań Policji.

¹⁵ W. Trzeptota, *Wybrane zagadnienia współpracy Policji z innymi organami administracji państwowej w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej*, (w:) *Współpraca organów ścigania karnego a efektywność procesu wykrywania*, pod red. J. Świerczewskiego, M. Zajdera, Szczytno 2003, s. 14.

przestępczej, w szczególności tej o charakterze gospodarczym, która przez swój utajniony charakter nie jest bezpośrednio widoczna¹⁶. Sprawcy kamuflują także posiadane mienie oraz dochody¹⁷. Uzyskując nielegalne dochody lub dysponując takim majątkiem, dążąc do ukrycia ich pochodzenia, działają tak, aby w wyniku manipulacji lub operacji finansowych, bądź w drodze legalnych czynności cywilnoprawnych doprowadzić do ich legalizacji i możliwości jawnego używania¹⁸. Przedsięwzięcia te zmierzają więc do ukrycia stanu majątkowego. Najczęściej sprawcy przestępstw inwestują w¹⁹:

- zakup nieruchomości (grunty, budynki),
- zakup ruchomości w postaci np. pojazdów samochodowych, jachtów, wyrobów jubilerskich, dzieł sztuki;
- rozpoczynanie działalności gospodarczej,
- dofinansowanie już funkcjonującego podmiotu gospodarczego,
- otwieranie rachunków bankowych w różnych bankach,
- nabywanie papierów wartościowych,
- zakup wartości dewizowych i dzieł sztuki,
- nabywanie instrumentów płatniczych na okaziciela, np. bonów pieniężnych,
- zakładanie fikcyjnych firm prowadzących działalność gospodarczą,
- zawieranie umów przy wykorzystaniu fałszywych dokumentów,
- darowizny na rzecz osób bliskich lub celowo założonych do tych celów fundacji,
- inicjowanie działalności na nazwiska innych osób,
- pozorowanie legalnych operacji finansowych,
- transfer za granicę i dalsze inwestowanie w legalne interesy.

Liberalizacja działalności gospodarczej i prawa dewizowego stanowiąca ułatwienie dla przedsiębiorców – co jest również wynikiem realizacji zobowiązań międzynarodowych Polski – ułatwia kamuflaż dochodów pochodzących z przestępstwa²⁰.

¹⁶ B. Hołyst, *Przestępczość zorganizowana i jej implikacje*, (w:) *Policja Polska wobec przestępczości zorganizowanej*, W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), Szczytno 1997, s. 54.

¹⁷ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1999, s. 919.

¹⁸ D. Najmoła, *Wybrane źródła informacji o składnikach majątkowych*, (w:) *Pozbawienie sprawców korzyści...*, s. 44.

¹⁹ *Ibidem*; D. Potkowski, *Możliwości ujawnienia...*, s. 145.

²⁰ Słusznie B. Hołyst wskazuje, iż specyfika czasów, w których żyjemy, sprowadzająca się do przyspieszonego tempa przemian, nie zawsze harmonijnych, stanowi podatny grunt dla rozwoju wszelkich form przestępczości; szerzej B. Hołyst, *Recenzja książki A. Bałandyńno-wicza, Zapobieganie przestępczości. Studium prawno-porównawcze z zakresu polityki kryminalnej*, Warszawa 1998, Prokuratura i Prawo 1999, nr 1, s. 109.

Przejściowym, ale dotkliwym sposobem ataku na mafijne kasy jest zabezpieczenie mienia na czas postępowania karnego (co nie przesądza o ostatecznym losie majątku)²¹. Policja, w ramach wykonywania ustawowych zadań w zakresie ochrony bezpieczeństwa państwa i jego obywateli, ujawnia podczas czynności operacyjnych i procesowych majątek stanowiący własność osób fizycznych lub prawnych podejrzanych o popełnianie przestępstw²². Ważnym jest, aby oprócz czynności zmierzających do udowodnienia winy podejrzanemu, równolegle wykonywać czynności mające na celu ustalenie majątku, który jest w jego posiadaniu²³.

Powstaje zatem pytanie – gdzie poszukiwać mienia sprawców przestępstw? Z reguły informacje o mieniu poszukiwane są w regionalnych, niecentralizowanych zbiorach danych. Głównie wykorzystywane są następujące rejestry²⁴:

1) Zbiory ksiąg wieczystych²⁵ – prowadzenie ksiąg wieczystych należy do sądów rejonowych. Księgi wieczyste prowadzi się w celu ustalania stanu prawnego nieruchomości, związane są one z nieruchomością, a nie z osobą właściciela. Prowadzi się je dla poszczególnych nieruchomości, niezależnie od zmiany osoby właściciela. Dla każdej nieruchomości prowadzi się oddzielną księgę. Księgi wieczyste są jawne. Księga wieczysta składa się z czterech działów. Dział pierwszy obejmuje oznaczenie nieruchomości oraz prawa związane z jej własnością. Do działu drugiego wciąga się wpisy dotyczące prawa własności i użytkowania wieczystego. W dziale trzecim odnotowuje się wpisy dotyczące ograniczonych praw rzeczowych obciążających nieruchomości (z wyjątkiem hipotek), adnotacje w rozporządzaniu nieruchomością i użytkowaniem wieczystym oraz wpisy praw osobisty i roszczeń. W dziale czwartym wpisuje się hipoteki. Przy księdze wieczystej prowadzi się akta księgi wieczystej składające się z dokumentów dotyczących nieruchomości.

Odpisy ksiąg wieczystych według ostatniego wpisu wydaje się na żądanie osób zainteresowanych lub na żądanie sądu, prokuratora, notariusza, orga-

²¹ Szerzej A. Bułsiewicz, Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych w postępowaniu karnym, Warszawa 1975, s. 8 i nast.; R. Kmiecik, E. Skrętowicz, Proces karny. Część ogólna, Kraków 2004, s. 308.

²² P. Hofmański, Procesowe środki ścigania przestępczości zorganizowanej, Przegląd Policynny 1994, nr 2–3, s. 13.

²³ J. Paliwoda, Ku efektywności procesu wykrywczego, (w:) Współpraca organów ścigania..., s. 83.

²⁴ Zob. D. Potakowski, Możliwości ujawniania mienia sprawców przestępstw – wybrane zagadnienia, (w:) Pragmatyka zwalczania procederu prania pieniędzy w Polsce, praca zb., Z. Pauk, Z. Wołny (red.), Piła 2003, s. 145; także J. Kudrelek, Uwagi dotyczące tymczasowego zajęcia mienia ruchomego w świetle kodeksu postępowania karnego, Przegląd Policynny 1998, nr 2, s. 104.

²⁵ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, tekst jedn. Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1361 z późn. zm.

nu administracji rządowej oraz jednostki samorządu terytorialnego (art. 36 ustawy o k.w.). Oznacza to, że Policja jako organ administracji rządowej może występować bezpośrednio do sądu o informacje zawarte w księgach wieczystych. Dostrzegając niewydolność systemu ksiąg wieczystych, ustawa o księgach wieczystych upoważniła Ministra Sprawiedliwości (art. 36) do wprowadzenia systemu informatycznego i utworzenia centralnej bazy danych ksiąg wieczystych, stanowiącej ogólnokrajowy zbiór ksiąg wieczystych prowadzonych w tym systemie. Wprowadzając system informatyczny, Minister Sprawiedliwości utworzy w drodze rozporządzenia Centralną Informację Ksiąg Wieczystych, zwaną dalej „Centralną Informacją”, z ekspozyturami przy wydziałach sądów rejonowych prowadzących księgi wieczyste w systemie informatycznym. W tej kwestii Minister Sprawiedliwości wydał w dniu 20 sierpnia 2003 r. rozporządzenie w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym oraz rozporządzenie z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych²⁶. Jednak do dnia dzisiejszego nie uruchomiono powyższego systemu. Jest podstawa prawna jego funkcjonowania i nic więcej od niespełna dwóch lat.

2) Ewidencja gruntów i budynków prowadzona przez wydziały organizacyjne terenowych organów administracji rządowej i samorządowej (głównie będą to ogniwa geodezji i katastru miejskiego lub powiatowego)²⁷. Podstawą funkcjonowania jest prawo geodezyjne i kartograficzne²⁸. Ewidencja gruntów i budynków (podobnie jak ewidencja ksiąg wieczystych) jest rejestrem nieruchomości. Zawarte w rejestrze informacje są jawne. Ewidencję prowadzi się dla określonego terenu (miasto, dzielnica, gmina). Zgromadzone są w niej informacje o nieruchomości gruntowej, budynkach oraz lokalach. Dotyczą one położenia nieruchomości, przeznaczenia, osoby właściciela oraz osoby, która faktycznie włada nieruchomością, jak również jej wartości. Prowadzi się także ewidencję lasów. Zarówno właściciele gruntów, jak i budynków oraz właściwe organy, sądy i kancelarie notarialne przesyłają staroście informacje (np. odpisy aktów notarialnych), z których wynikają zmiany danych objętych ewidencją gruntów i budynków. Wypisy z operatu ewidencyjnego są wydawane przez organ prowadzący ewidencję gruntów i budynków m.in. zgodnie z art. 24 ust. 3 pr. ged. i kart. na żądanie zainteresowanych organów administracji rządowej. Istotnym jest także fakt, iż ustawa zobowiązuje

²⁶ Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1575.

²⁷ Projekt zmiany ustawy dokonuje zmiany nazewnictwa z ewidencja gruntów i budynków na „kataster nieruchomości”. Kataster nieruchomości będzie obejmował te informacje dotyczące gruntów, budynków i lokali, które obejmuje obecnie „ewidencja gruntów i budynków”.

²⁸ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne, tekst jedn. Dz. U. z 2000 r., Nr 100, poz. 1086. W Sejmie znajduje się projekt rządowy zmian ustawy, który reguluje m.in. zadania z zakresu katastru nieruchomości, nr druku 2908; także rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 marca 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków, Dz. U. z 2001 r., Nr 38, poz. 454.

właściciele nieruchomości do zgłaszania wszelkich zmian danych objętych ewidencją gruntów i budynków pod groźbą odpowiedzialności karnej jak za wykroczenie. Podsumowując rozważania nt. ewidencji gruntów i budynków, należy stwierdzić, że utrudnieniem w korzystaniu z przedmiotowej ewidencji jest brak Centralnego Systemu, który gromadziłby dane, o których była mowa²⁹. Pojawia się tu także inny, nierzadko występujący w praktyce wątek, bezzasadnego tworzenia utrudnień na niższych szczeblach co do możliwości udostępniania danych. Otóż § 44 ust. 5 Rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa w sprawie ewidencji gruntów i budynków stanowi, że jednym z zadań starosty jest udostępnianie danych ewidencyjnych. Z kolei w § 53 ust. 1 rozporządzenie stanowi „stosuje się tu odpowiednio przepisy o ochronie danych osobowych”. I tu powstają problemy – często nadgorliwie i w sposób nieuprawniony pracownicy różnych instytucji powołują się na przepis dot. ochrony danych osobowych i odmawiają podania informacji. Wskazuje się wówczas, że to najpierw Prokurator ma zwolnić organ udzielający informacji z tajemnicy zawodowej i że to tylko on może uzyskać informację, a nie Policja, co powoduje wydłużenie czasu otrzymania informacji i absorbowanie (niepotrzebnie) sił prokuratury. Interpretacja jak wyżej wskazana jest nieprawidłowa z powodu treści art. 23 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie danych osobowych, którego treść brzmi: „Przetwarzanie danych jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy zezwalają na to przepisy prawa”³⁰. Jest to, więc odesłanie do przepisów regulujących działalność niektórych podmiotów i instytucji, szczególnie ze sfery publicznej, pozwalających na wykorzystanie przez nie informacji osobowych. Przepisy te stanowią *lex specialis* w stosunku do omawianej ustawy, ponieważ określają, kto i komu może udostępnić informacje dotyczące osób, niezależnie od tego, w jakim celu wykorzystuje dane³¹. W omawianej sytuacji wskazuje to art. 24 ust. 3 prawa geodezyjnego i kartografii, stanowiąc, że informacje udostępnia się na żądanie zainteresowanych organów administracji rządowej, do których niewątpliwie należy Policja.

3) Ewidencja działalności gospodarczej – prowadzona jest na podstawie ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej³² przez wydziały handlu i usług gminy właściwej dla miejsca zamieszkania przedsiębiorcy. Organem ewidencyjnym jest wójt, burmistrz, prezydent miasta. Ewidencja jest jawna. Każdy ma prawo dostępu do danych zawartych w ewidencji i przeglądania akt. Zgromadzone w ewidencji dane obejmują m.in.

²⁹ Projekt zmiany ustawy o prawie geodezyjnym i kartograficznym przewiduje w art. 5 potrzebę założenia „Krajowego systemu informacji o terenie”.

³⁰ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, Dz. U. z 1997 r., Nr 133, poz. 883.

³¹ A. M e n d i s, Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz, Warszawa 2001, s. 51.

³² Dz. U. z 2004 r., Nr 173, poz. 1807.

oznaczenie przedsiębiorcy, siedzibę, nazwiska i imiona pełnomocników ustanowionych do czynności prawnych w imieniu przedsiębiorcy, określenie przedmiotu działalności gospodarczej i daty jej rozpoczęcia. Zgodnie z art. 41 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej Minister właściwy do spraw gospodarki prowadzi „Centralną Informację o Działalności Gospodarczej”, która udziela z ewidencji informacji o wpisie. Zgodnie z art. 42 ust. 1 Policja ma prawo otrzymać zaświadczenie o treści wpisu do ewidencji.

4) Biuro Informacji Gospodarczej – jest to podmiot utworzony wyłącznie w formie spółki akcyjnej o kapitale zakładowym nie mniejszym niż 4 mln zł³³. Przedmiotem działalności gospodarczej biura jest wyłącznie pośrednictwo w udostępnianiu informacji gospodarczych polegające na:

- a) przyjmowaniu informacji gospodarczych od przedsiębiorców,
- b) przechowywaniu informacji,
- c) ujawnianiu informacji gospodarczych.

Biuro Informacji Gospodarczej gromadzi informacje dot. m.in. zobowiązań finansowych, wspólników spółek, niesolidnych dłużników, konsumentów.

Zgodnie z art. 16 ustawy do otrzymania informacji gospodarczych od biura są uprawnieni m.in.:

- a) Prokurator Krajowy – w związku z toczącym się przeciwko osobie fizycznej postępowaniem karnym lub karnym skarbowym,
- b) Komendant Główny Policji – jeżeli jest to konieczne dla skutecznego zapobiegania przestępstwom, ich wykrycia, albo ustalenia sprawców i uzyskania dowodów na zasadach i w trybie określonym w art. 20 ustawy o Policji,
- c) sądy w związku z toczącymi się przed nimi postępowaniami,
- d) Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej – w zakresie niezbędnym do wykonywania zadań,
- e) Generalny Inspektor Informacji Finansowej,
- f) Dyrektorzy izb skarbowych – w związku z postępowaniem karnym lub karnym skarbowym przeciwko osobie fizycznej,
- g) Dyrektorzy urzędów kontroli skarbowej – w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania kontrolnego,
- h) Dyrektorzy izb celnych – w związku z toczącym się postępowaniem karnym.

Krytycznie należy ocenić hierarchię organów, którym ustawa przekazuje uprawnienia do uzyskiwania informacji.

5) Ewidencja pojazdów zarejestrowanych – jest prowadzona przez organ rejestrujący, z reguły jest to wydział komunikacji. Gromadzone są tam informacje m.in. o pojazdach samochodowych i ich właścicielach³⁴. W wojewódz-

³³ Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o udostępnianiu informacji gospodarczych, Dz. U. z 2003 r., Nr 50, poz. 424.

³⁴ W. K o t o w s k i, Ustawa prawo o ruchu drogowym. Komentarz, Warszawa 2000, s. 120.

twach prowadzone są wojewódzkie ewidencje pojazdów. Od 1 stycznia 2004 r. miała zostać uruchomiona Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierujących (CEPiK), jednak do chwili obecnej za wyjątkiem podstawy prawnej zawartej w art. 80a i 100a Prawa o ruchu drogowym oraz wydanych rozporządzeń nie funkcjonuje ona w praktyce.

Ewidencja taka zapewne mogłaby sprzyjać także ujawnianiu pojazdów sprawców przestępstw jako mienia podlegającego zajęciu, gdyż niejednokrotnie zdarza się, że sprawca jest współwłaścicielem pojazdu z osobą z innego regionu kraju, co powoduje, że ewidencja pojazdów na terenie, który zamieszkuje, nie dysponuje żadnymi informacjami w tym zakresie.

Uzyskiwanie danych z ewidencji pojazdów i kierowców nie stanowi problem w praktyce, gdyż prawo o ruchu drogowym wprost stanowi o udostępnianiu zawartych tam informacji Policji. Jest to przykład, jak można regulować współpracę Policji z innymi organami bez niepotrzebnego piętnięcia problemów.

6) Ewidencja Pojazdów Luksusowych (EPL) – prowadzona przez Komendę Główną Straży Granicznej została zastąpiona, zarządzeniem z dnia 7 kwietnia 2005 r., Zintegrowanym Systemem Ewidencji II, czyli ZSE II³⁵. Zgodnie z jego § 7–9 odnotowuje się w systemie osoby i pojazdy wyjeżdżające z terenu RP. Obowiązek rejestracji szczegółowej dotyczy przekraczania granicy z Federacją Rosyjską, Republiką Białorusi i Ukrainą pojazdów wyjeżdżających z Polski o wartości powyżej 20 tys. euro, którymi nie podróżuje właściciel, a także wyposażonych w tymczasowe tablice rejestracyjne, leasingowych, wypożyczonych z wypożyczalni. Nie ewidencjonuje się ich powrotu, co może niekiedy utrudniać kwestie dowodowe.

7) Ewidencja morskich jednostek pływających – jest prowadzona przez Inspektorat Jachtów i Łodzi Polskiego Rejestru Statków (Gdańsk, ul. Gen. J. Hallena 136)³⁶. Należy tu wspomnieć także o innych rejestrach jednostek pływających, takich jak rejestr okrętowy prowadzony przez izbę morską właściwą dla portu macierzyńskiego oraz rejestr statków prowadzonych przez urząd morski właściwy dla portu macierzystego³⁷. Rejestry zawierają nazwę statku, rok i miejsce budowy, rodzaj i przeznaczenie statku, rok i miejsce budowy, rodzaj i przeznaczenie statku, oznaczenia i adres właściciela. Wskazane rejestry są jawne i Policja jako organ zainteresowany może żądać poświadczonych wyciągów i odpisów z rejestrów³⁸.

³⁵ Zarządzenie nr 22 komendanta głównego Straży Granicznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. w sprawie sposobu i trybu gromadzenia i przetwarzania informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego.

³⁶ Ustawa z dnia 26 października 2000 r. o Polskim Rejestrze Statków, Dz. U. z 2000 r., Nr 103, poz. 1098.

³⁷ Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie rejestracji statków morskich w urzędach morskich, Dz. U. z 2004 r., Nr 102, prz. 1074.

³⁸ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks Morski, Dz. U. z 2001 r., Nr 138, poz. 1545.

8) Ewidencja jednostek pływających – jest prowadzona przez powiatowe i miejskie wydziały rolnictwa i ochrony środowiska, które prowadzą m.in. rejestr jednostek pływających ze względu na miejsce zameldowania ich właścicieli³⁹.

9) Krajowy rejestr podmiotów gospodarki narodowej (REGON) – umożliwia dostęp do bazy danych. REGON jest niepowtarzalnym numerem statystycznym identyfikującym przedsiębiorcę⁴⁰. Rejestr zawiera następujące dane:

- nazwę i adres siedziby, a przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą – dodatkowo nazwisko i imiona oraz miejsce zamieszkania i PESEL,
- wykaz jednostek wyodrębnionych pod względem organizacyjnym, lokalnym i finansowym,
- formę prawną i formę własności,
- wykonywaną działalność, w tym rodzaj przeważającej działalności,
- datę powstania, rozpoczęcia, zawieszenia, zakończenia działalności,
- nazwę organu rejestrowanego lub ewidencyjnego, nazwę rejestru (ewidencji) i nadany przez nią numer,
- liczbę pracujących oraz w wypadku gospodarstw rolnych powierzchnię ogólną i użytków rolnych.

Dostęp tej bazy danych jest dostępny dla Policji, co wynika z art. 44 ust. 2 pkt 2 cytowanej ustawy: „Urzędy statystyczne udostępniają nieodpłatnie (...) organom administracji rządowej (...) na ich pisemny wniosek, wyciągi z rejestru podmiotów – w uzgodnionym zakresie, niezbędnym do wykonywania statutowych zadań tych organów”.

10) Krajowy Rejestr Sądowy⁴¹ – jest prowadzony w systemie informatycznym przez sądy rejestrowe i składa się z: rejestru przedsiębiorców, stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz rejestru dłużników niewypłacalnych. Pod numerem przeznaczonym dla danego podmiotu umieszczone są dane dotyczące przedsiębiorcy wpisanego do rejestru przedsiębiorców, w sześciu działach tego rejestru, tj.⁴²:

- oznaczenie jego formy prawnej, numeru REGON, oznaczenie jego poprzedniego numeru rejestru sądowego lub numeru ewidencji działalności gospodarczej, siedziby i adresu;

³⁹ Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybnictwie śródlądowym, tekst jedn. Dz. U. z 1999 r., Nr 66, poz. 750.

⁴⁰ Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, Dz. U. z 1995 r., Nr 88, poz. 439.

⁴¹ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz. U. z 2001 r., Nr 17, poz. 209.

⁴² D. Potkowski, *Możliwości ujawniania mienia sprawców przestępstw (wybrane zagadnienia)*, (w:) *Pozbawianie sprawców korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa*, pod red. S. Leleńtała, D. Potkowskiego, Szczytno 2004, s. 56.

- oznaczenie organu uprawnionego do reprezentowania podmiotu oraz osób wchodzących w jego skład, ze wskazaniem sposobu reprezentacji, oznaczenie organów nadzoru i innych organów podmiotu, prokurentów oraz zakresu prokury;
- oznaczenie przedmiotu działalności według Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD), wzmiankę o złożeniu rocznego sprawozdania finansowego, bilansu, rachunków zysków i strat;
- informacje o zaległościach podatkowych, celnych, na rzecz ZUS objętych egzekucją, o nie zaspakajanych w ciągu 30 dni tytułach wykonawczych przeciwko podmiotowi, osobie syndyka;
- wzmiankę o powołaniu, odwołaniu kuratora;
- informacje o otwarciu i zakończeniu likwidacji, osobie likwidatora i inne dane związane z rozwiązaniem, unieważnieniem, połączeniem lub przekształceniem podmiotu; dla spółki europejskiej i europejskiego zrępowania interesów gospodarczych – wzmiankę o złożeniu planu przeniesienia siedziby, a w przypadku wykreślenia z uwagi na zmianę siedziby informacje o państwie, do którego przeniesiono siedzibę i rejestrze, do którego wpisano podmiot.

Rejestr jest jawny i każdy ma prawo dostępu oraz otrzymania poświadczonych odpisów, wyciągów i zaświadczeń o danych zawartych w Rejestrze. Rejestr prowadzi także dane dotyczące rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych, fundacji, rejestru dłużników niewypłacalnych. Rejestr prowadzą w systemie informatycznym sądy rejonowe (sądy gospodarcze), zaś dane z rejestru udostępnione są za pośrednictwem Centralnej Informacji Krajowego Rejestru Sądowego z oddziałami przy sądach rejestrowych.

11) Krajowy Rejestr Zastawów – podstawę prawną stanowi ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów⁴³, która zezwala na ustanawianie zastawu rejestrowego w celu zabezpieczenia wierzytelności: Skarbu Państwa i innej osoby prawnej, banku krajowego i zagranicznego, innego podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, posiadaczy obligacji, funduszu sekurytyzacyjnego.

Uzyskiwanie informacji z rejestru również dla Policji jest odpłatne. Krajowy Rejestr Zastawów prowadzony jest w sądach rejonowych i jest rejestrem jawnym. Na szczeblu krajowym powyższe zadania wypełnia Centralna informacja o zastawach.

⁴³ Dz. U. z 1996 r., Nr 149, poz. 703.

12) Informacje z biur maklerskich⁴⁴ – dotyczą kont inwestycyjnych i są pomocne w ustaleniu niejawnych pakietów akcji, obligacji, funduszy inwestycyjnych, a także mogą świadczyć o posiadaniu nielegalnych dochodów⁴⁵.

Informacje powyższe objęte są klauzulą tajemnicy zawodowej, zaś wśród instytucji, które mogą je otrzymywać, brak jest Policji. Zgodnie z art. 161 ustawy o publicznym obrocie papierami wartościowymi „zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej może również nastąpić w przypadkach określonych w innych ustawach”. Oznacza, to, że informacje z biur maklerskich dotyczące obrotu papierami wartościowymi może uzyskać w postępowaniu karnym tylko prokurator.

13) Dane banków i towarzystw ubezpieczeniowych – Policja ma do nich dostęp w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych w sytuacjach i na podstawie procedury określonej w art. 20 ustawy o Policji. Zgodnie z treścią art. 20, jeżeli jest to konieczne dla skutecznego zapobieżenia przestępstwom, ich wykrycia, ustalenia sprawców lub uzyskania dowodów, Policja może żądać od banków ujawnienia informacji stanowiących tajemnicę bankową, z tym że art. 20 ust. 3 ustawy o Policji zastrzega, że żądanie może dotyczyć tylko niektórych, enumeratywnie wymienionych przestępstw. Pełny ich katalog zawiera art. 19 ust. 1 ustawy o Policji, a tytułem przykładu można wskazać przestępstwo łapownictwa biernego i czynnego o oszustwa, a także przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu zawarte w art. 297–306 k.k., jeżeli wartość szkody lub mienia, przeciwko któremu były skierowane, przekracza pięćdziesięciokrotność wysokości najniższego miesięcznego wynagrodzenia za pracę oraz przestępstwa skarbowe, jeżeli wartość przedmiotu czynu lub uszczuplenia należności publicznoprawnej przekraczają powyższą wartość⁴⁶.

Podstawą do udostępnienia policji przez bank informacji stanowiących tajemnicę bankową jest postanowienie, wydane na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji albo Komenda Wojewódzkiego Policji, przez sąd okręgowy właściwy miejscowo ze względu na siedzibę wnoszącego organu (art. 20 ust. 5 ustawy o Policji)⁴⁷. Zgodnie z art. 20 ust. 6 wniosek powinien zawierać m.in. opis przestępstwa z podaniem jego kwalifikacji prawnej, okoliczności uzasadniające potrzebę udostępnienia informacji i danych, wskazanie podmiotu, którego informacje dotyczą, oraz rodzaj i zakres informacji. Wniosek ten sąd okręgowy rozpoznaje jednoosobowo na posiedzeniu, w którym mogą wziąć udział wyłącznie prokurator i przedstawiciel orga-

⁴⁴ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi, tekst jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 49, poz. 447.

⁴⁵ W. Filipkowski, Metody wykorzystywania domów maklerskich w procedurze prania pieniędzy, Prokuratura i Prawo 2004, nr 10, s. 82.

⁴⁶ Szerzej M. Chrabkowski, Kontrola operacyjna, Przegląd Policyjny 2005, nr 1, s. 60.

⁴⁷ W. Kotowski, Ustawa o Policji. Komentarz, Warszawa 2004, s. 399.

nu Policji. O wydanym postanowieniu Policja ma obowiązek poinformować podmiot, którego dotyczą ujawnione przez bank informacje – w zasadzie w ciągu 90 dni od ich przekazania, jednakże sąd może ten obowiązek zawiesić nie dłużej niż od zamknięcia lub umorzenia postępowania przygotowawczego. Uzyskane przez Policję informacje podlegają ochronie przewidzianej dla informacji niejawnych. Co prawda, powyższe uprawnienia Policji dotyczą prowadzonych przez nią działań operacyjnych, to jeżeli informacje te dostarczą podstawy do wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawie o jedno z wyszczególnionych w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji przestępstw, zostają one włączone do akt sprawy⁴⁸.

Odmienne przedstawia się zagadnienia ujawnienia tajemnicy bankowej organom ścigania i wymiaru sprawiedliwości w ramach postępowania karnego. Do organów postępowania karnego, które mogą żądać udzielenia im przez bank informacji chronionych tajemnicą bankową, należy zaliczyć przede wszystkim sąd i prokuratora. Prawo takie przysługuje także dyrektorom izb celnych, Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej oraz dyrektorom urzędów kontroli skarbowej. Wskazane uprawnienia nie przysługują Policji. Szczegółowo udzielanie tajemnicy bankowej określa art. 105 prawa bankowego. Bank ma obowiązek udzielić informacji stanowiących tajemnicę bankową na żądanie prokuratora w związku z toczącym się postępowaniem karnym przeciwko osobie fizycznej będącej stroną umowy zawartej z bankiem. Podstawowym warunkiem, jaki musi tu być spełniony, jest faza postępowania przygotowawczego, otóż musi ono znajdować się w fazie *in personam*, tzn. przeciwko osobie zostało wydane postanowienie o przedstawieniu zarzutów lub bez wydania takiego postanowienia została przesłuchana w charakterze podejrzanego (art. 71 § 1 k.p.k.)⁴⁹.

Unormowanie takie należy ocenić jako zbyt rygorystyczne. Nie przecząc leżących u podstaw tajemnicy bankowej chronionych konstytucyjnie praw klienta banku, pamiętać trzeba o celach postępowania karnego. Wskazane rozwiązanie jest pozbawione racjonalnego uzasadnienia, przez co niejednokrotnie może uniemożliwiać organom ścigania efektywne procedowanie⁵⁰. Cóż bowiem z tego, że ograniczymy Prokuratorowi, a pośrednio także Policji prawo do uzyskania informacji we wcześniejszym etapie postępowania karnego, jeśli dzięki temu sprawca będzie mógł ograniczyć swoją odpowiedzialność i przykładowo dokonać transferu swoich środków płatniczych. Wskazane ograniczenie kompetencji prokuratora pozostaje w jaskrawej sprzeczności z logiką, gdy porównamy te uprawnienia z kompetencjami innych orga-

⁴⁸ M. Siwiec, Tajemnica bankowa w postępowaniu karnym, Prokuratura i Prawo 2003, nr 5, s. 45.

⁴⁹ M. Lisiecki, Warunki żądania udostępnienia wiadomości objętych tajemnicą bankową w postępowaniu karnym, Prokuratura i Prawo 1999, nr 2, s. 35.

⁵⁰ M. Siwiec, Tajemnica..., s. 36.

nów, w szczególności podatkowych. I tak dla przykładu, banki są obowiązane udzielać urzędom skarbowym szereg informacji w zawiązku z prowadzonym postępowaniem sprawdzającym – przy czym, jak podkreśla M. Siwiec, żądanie skierowane do banku może obejmować podatnika, wobec którego nie jest prowadzone żadne postępowanie karne lub skarbowe⁵¹. Słusznie wskazuje się w literaturze jako postulat *de lege ferenda*, że należałoby wprowadzić do kodeksu postępowania karnego przepis o następującej treści: „Bank ma obowiązek udzielania informacji stanowiących tajemnicę bankową na żądanie sądu lub prokuratora, jeżeli ma ona związek z toczącym się postępowaniem karnym”⁵². Inną niedorzecznością prawa bankowego jest przewidziane w art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. e uprawnienie dyrektorów izb celnych do wglądu w informacje objęte tajemnicą bankową, nie tylko w zawiązku z toczącą się sprawą karną skarbową, ale także sprawą karną o przestępstwa pospolite. Obecnie organy celne nie są uprawnione do tego, aby prowadzić dochodzenia o przestępstwa pospolite.

Nawiązując zaś do możliwości uzyskiwania przez Policję informacji od towarzystw ubezpieczeniowych, to zgodnie z art. 19 ust. 2 ustawy o działalności ubezpieczeniowej⁵³ *per analogiam* ma tu zastosowanie art. 20 ustawy o Policji, omówiony szerzej przy tajemnicy bankowej. Inaczej natomiast normowane jest tu uprawnienie prokuratora, otóż może on uzyskiwać informacje już na etapie postępowania karnego w fazie *in rem*⁵⁴. Należy podkreślić tu szczególne znaczenie kartotek ubezpieczeniowych, które mogą zawierać informacje w szczególności dotyczące ubezpieczenia mienia znacznej wartości (np. dzieł sztuki) oraz mienia znajdującego się poza rejonem zameldowania (np. domki letniskowe, mieszkania, nieruchomości)⁵⁵. Istotnym mankamentem uzyskiwania danych od towarzystw ubezpieczeniowych jest brak centralnej bazy danych.

14) Ewidencje prowadzone przez administrację skarbową i celną – będą to głównie akta podatkowe gromadzone przez urzędy skarbowe zwłaszcza dane o dochodach firm, dochodach osobistych, rejestry opłat od czynności cywilnoprawnych od nabycia nieruchomości lub ruchomości podlegających opłacie, wystawionych weksli, pożyczek, lokat w obrocie cywilnym⁵⁶. Dane

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² B. Mik, Strefa ciszy i mgły. Prokuratura i sądy wobec tajemnicy bankowej, Rzeczpospolita 1998, nr 141; M. Siwiec, Tajemnica..., s. 37.

⁵³ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, Dz. U. z 2003 r., Nr 124, poz. 1151.

⁵⁴ Szerzej nt. uprawnień prokuratora zob. C. Kamiński, Współpraca prokuratora z innymi organami ścigania, (w:) Współpraca organów ścigania..., s. 40. Autor podkreśla znaczenie czynności operacyjno-rozpoznawczych w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej i rolę prokuratora z tym związaną.

⁵⁵ D. Potkowski, Możliwości ujawnienia..., s. 56.

⁵⁶ D. Najmółta, Śledztwo finansowe..., s. 128.

zawarte w deklaracjach oraz innych dokumentach składanych przez podatników lub płatników objęte są tajemnicą skarbową. Tajemnicą objęte są także informacje uzyskane od innych źródeł (np. banków, notariuszy, sądów). Uzyskanie informacji objętych tajemnicą skarbową zgodnie z art. 297 § 1 ordynacji podatkowej uzależnione jest od ich zakresu przedmiotowego⁵⁷. Jeżeli zawierają one informacje, o których stanowi art. 182 ordynacji, tzn. w ramach informacji objętych tajemnicą skarbową zawarte są dane pochodzące z sektora bankowego, wówczas naczelnicy Urzędów Skarbowych lub Celnych udostępniają informacje obejmujące tajemnicę skarbową wyłącznie sądom lub prokuratorowi – w związku z toczącym się postępowaniem karnym, czyli także w fazie *in rem*. Natomiast jeżeli dane stanowią tajemnicę skarbową, jednak nie zawierają informacji określonych w art. 182 ordynacji (czyli obejmujących tajemnicę bankową), wówczas udostępnia się je, jak wskazano wyżej, sądowi i prokuratorowi, a także upoważnionym pisemnie przez prokuratora funkcjonariuszom Policji, służbom ochrony państwa i ich funkcjonariuszom – w związku z toczącym się postępowaniem. Unormowanie to należy ocenić negatywnie, wydaje się, że Policja powinna mieć możliwość uzyskiwania informacji bezpośrednio od urzędu, tym bardziej, jeżeli weźmie się pod uwagę fakt, że informacje obejmujące tajemnicę skarbową uzyskują wprost inne podmioty, takie jak organy celne czy ośrodki pomocy społecznej lub powiatowe centra pomocy rodzinie.

Innym zagadnieniem, na które należy zwrócić uwagę, jest kwestia uzyskiwania informacji przez Policję od urzędów kontroli skarbowej. Otóż, zgodnie z treścią art. 34 ustawy o kontroli skarbowej, informacje gromadzone i przetwarzane w ramach kontroli skarbowej stanowią tajemnicę skarbową. Art. 34a stanowi o ujawnieniu akt postępowania objętych klauzulą „tajemnica skarbową”, zawierających dodatkowo informacje pochodzące z banków. Wśród wielu podmiotów uprawnionych nie ma wymienionych tu sądu, prokuratora, tym bardziej Policji. Są natomiast uprawnione inne organy prowadzące postępowania przygotowawcze, jak np. organy podatkowe. Z kolei, jeżeli akta nie zawierają informacji stanowiących tajemnicę bankową, organy kontroli skarbowej mogą udostępniać je m.in. sądowi lub prokuratorowi w związku z toczącym się postępowaniem karnym. Trzeci tryb postępowania jest przewidziany dla sytuacji, gdy chodzi o udostępnienie nie całych akt zawierających tajemnicę skarbową, lecz informacji z tych akt także objętych klauzulą „tajemnica skarbową”. Zgodnie z art. 34b ustawy o kontroli skarbowej organy kontroli skarbowej udostępniają powyższe informacje m.in. Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policji, Straży Granicznej, WSI, Żandarmerii Wojskowej. Ponadto, jak pamiętamy, zgodnie z prawem bankowym, sąd

⁵⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, Dz. U. z 2005 r., Nr 8, poz. 6.

i prokurator są uprawnieni do uzyskiwania informacji od sektora bankowego bezpośrednio, dlatego więc tu nie są, brak jest racjonalnego wytłumaczenia.

Wskazane wyżej w zasadzie trzy odrębne sposoby udzielania informacji stanowiących tajemnicę skarbową nie sprzyjają przejrzystości stosowania ich w praktyce. Ponadto trudno zaakceptować brak możliwości uzyskiwania akt nawet przez sąd lub prokuratora, jeżeli dodatkowo zawierają one tajemnicę bankową, gdy w podobnej sytuacji, jeżeli należałoby udostępnić te akta organom podatkowym, to ustawa taką możliwość przewiduje.

15) Generalny Inspektor Informacji Finansowej⁵⁸ – głównym jego zadaniem jest zapobieganie wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu⁵⁹. Zadanie to realizuje m.in. poprzez uzyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie informacji dotyczących przebiegu transakcji podejrzanych. Informacje o transakcjach objętych przepisami ustawy są udostępniane przez Generalnego Inspektora sądom i prokuratorom na potrzeby postępowania karnego, na ich pisemny wniosek⁶⁰. To jednak nie wszystko, zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy w celu sprawdzenia danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie, o którym mowa w art. 299 k.k., a także o przestępstwie przeciwko pokojowi, ludzkości, bezpieczeństwu powszechnemu oraz przestępstwom wojennym, prokurator może zażądać od Generalnego Inspektora informacji chronionych prawem, w tym objętych tajemnicą bankową lub ubezpieczeniową, także w postępowaniu sprawdzającym prowadzonym na podstawie art. 307 Kodeksu postępowania karnego.

16) Centrum Informacji Handlu Zagranicznego – centralny rejestr odpraw celnych w eksporcie i imporcie towarów i usług, zawierający m.in. podstawowe dane o podmiotach gospodarczych oraz towarach, ich wartości, miejscu pochodzenia oraz czasie i miejscu ich zgłoszenia do odprawy celnej⁶¹.

17) Komisja Papierów Wartościowych i Giełd – gromadzi informacje związane z działalnością funduszy inwestycyjnych lub zbiorczego portfela papierów wartościowych, w szczególności z lokatami oraz rejestrem uczestników. Wskazane informacje traktowane są w ustawie o formularzach inwestycyjnych jako tajemnica zawodowa i na podstawie art. 281 tejże ustawy

⁵⁸ Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu, tekst jedn. Dz. U. z 2003 r., Nr 153, poz. 1505.

⁵⁹ Szerzej W. Jasiński, Zadania Generalnego Inspektora Informacji Finansowej w nowym systemie współpracy instytucji finansowych i poza finansowych z organami ścigania w zakresie zwalczania prania pieniędzy, (w:) Współpraca organów ścigania..., s. 26.

⁶⁰ E. M. Guzik-Makaruk, W. Filipkowski, System przeciwdziałania i zwalczania procederu prania pieniędzy – ze szczególnym uwzględnieniem roli instytucji obowiązanych, (w:) Przemysłowa przestępczość zorganizowana, E. Pływański (red.), Kraków 2005, s. 233.

⁶¹ Tak D. Najmocha, Wybrane źródła..., s. 50.

mogą być ujawnione na żądanie m.in. sądu lub prokuratora, jeżeli są niezbędne w toczącym się postępowaniu karnym⁶².

18) Ewidencje muzealne i wojewódzkich konserwatorów zabytków – służą dokonywaniu ustaleń dotyczących skatalogowanych dzieł sztuki⁶³, co stanowi zbyt mały zasób informacji. Utrudnieniem jest tu brak centralnego rejestru, prawdopodobnie przygotowywane są akty prawne, aby taki system uruchomić. Ponadto problemem są tu antykwariaty, które nie są zobligowane do uzyskiwania koncesji do prowadzenia działalności, a także nie dokonują rejestracji dzieł sztuki⁶⁴.

19) Rejestr patentów, wzorów użytkowych, praw do znaków towarowych itp.

20) Zakład Ubezpieczeń Społecznych – poszczególne oddziały gromadzą dane dot. ubezpieczonego, takie jak: wysokość wypłacanej emerytury, renty, przynależność w otwartym funduszu emerytalnym, rozliczenie składek itp. Dane na koncie ubezpieczonego zgodnie z art. 50 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych mogą być udostępnione m.in. sądom lub prokuratorom.

21) Biuro Informacji Kredytowej (BIK) – jego akcjonariuszami jest 17 największych banków oraz Związek Banków Polskich. Celem statutowym BIK-u jest gromadzenie, przetwarzanie i sprzedaż informacji o historiach kredytowych konsumentów. Jednym z produktów BIK-u są raporty kredytowe pozwalające na wyeliminowanie nieuczciwych klientów. W raporcie znajdują się m.in.: dane personalne, miejsce zatrudnienia, zobowiązania wobec banków, ich wysokość oraz informacja, czy zobowiązania są regulowane terminowo. Wszelkie informacje gromadzone w Biurze Informacji Kredytowej mają charakter tajemnicy bankowej, co oznacza, że w zakresie udzielania informacji mają tu zastosowanie przepisy prawa bankowego.

22) Dane centralnych urzędów o wydanych pozwoleniach i koncesjach.

Podsumowanie

Korzystanie z powyższych źródeł informacji jest utrudnione. Stwarza niejednokrotnie funkcjonariuszom Policji bariery nie do pokonania. Głównie wynikają one z ograniczeń prawnych w dostępie do niektórych rodzajów informacji objętych tajemnicami zawodowymi, w tym przede wszystkim klau-

⁶² Ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych, Dz. U. z 2004 r., Nr 146, poz. 1546.

⁶³ D. P o t a k o w s k i, *Możliwości ujawniania...*, s. 56.

⁶⁴ Szerzej M. K a r p o w i c z, *Uwarunkowania współpracy służb i instytucji w zwalczaniu przestępczości przeciwko dobrom kultury*, (w:) *Współpraca organów ścigania...*, s. 66. Autor podkreśla, że Polska stała się krajem tranzytowym dóbr kultury między biednym Wschodem a bogatym Zachodem, co wymaga współpracy Policji ze Służbą Graniczną i Głównym Urzędem Celnym.

zują „tajemnica skarbową”⁶⁵. Wydaje się, że rygorizm ordynacji podatkowej w tej kwestii jest niezrozumiały, szczególnie, gdy weźmie się pod uwagę, że informacje stanowiące tajemnicę skarbową mogą otrzymać od organów podatkowych takie podmioty, jak inne organy podatkowe, a zwłaszcza powiatowe urzędy pracy, ośrodki pomocy społecznej, wójt, burmistrz. Nie należy zapominać, że zgodnie z art. 1 ustawy o Policji do jej podstawowych zadań należy ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia, a także wykrywanie przestępstw oraz ściganie ich sprawców m.in. w ramach przyznanych jej dalszych uprawnień do prowadzenia pracy dochodzeniowo-śledczej (art. 14 ustawy o Policji)⁶⁶. Do zadań tych nawiązuje także art. 15 ust. 1 pkt 6 ustawy o Policji przewidujący w ramach uprawnień Policji, m.in., „prawo żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz jednostek gospodarczych prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej; wymienione instytucje, organy i jednostki obowiązane są, w zakresie swojego działania, do udzielania tej pomocy, w zakresie obowiązujących przepisów prawa”.

Dokonana przeze mnie egzegeza poszczególnych aktów prawnych w zakresie możliwości uzyskiwania przez Policję, bezpośrednio od organów informacji pozwalających ustalić składniki majątku sprawców przestępstw prowadzi do krytycznej oceny unormowania tej kwestii. Dostrzega się tutaj brak jednolitej koncepcji ustawodawcy – z jednej strony zwiększa on uprawnienia Policji w zakresie prowadzenia postępowań karnych (dobitym tego przykładem jest nowela z dnia 13 stycznia 2003 r., w wyniku której Policja uzyskała uprawnienia do prowadzenia śledztwa), z drugiej zaś ogranicza ją w możliwości komplementarnego i sprawnego wykonywania nałożonych na nią zadań⁶⁷. Tym bardziej, że zgodnie z art. 213 § 1 k.p.k. Policja w postępowaniu karnym ma obowiązek ustalić m.in. stosunki rodzinne i majątkowe oraz źródła dochodu podejrzanego⁶⁸. Często jest to niemożliwe ze względu na poszczególne rodzaje tajemnic zawodowych lub „zasłanianie” się ustawą o ochronie danych osobowych; występowanie zaś do poszczególnych instytucji za pośrednictwem prokuratora tylko znacznie wydłuża czas prowadzonych postępowań karnych, zaś w końcowym rozrachunku i tak przedmiotowa informacja trafi do akt sprawy prowadzonej przez policjanta. Także za

⁶⁵ D. Najmota, *Śledztwo finansowe...*, s. 131.

⁶⁶ S. Stachowiak, *Przepisy k.p.k. a rozwiązania zawarte w ustawach o Policji oraz Urzędzie Ochrony Państwa, Przegląd Policyjny 1991, nr 2, s. 5. Rozwinięciem postanowień zawartych w art. 14 ustawy o Policji jest określenie uprawnień policjantów w sposób już bardziej szczegółowy w art. 15 tej ustawy. Wśród nich wyróżniono prawo do prowadzenia postępowań przygotowawczych.*

⁶⁷ T. Grzegorzczak, J. Tyłman, *Polskie postępowanie karne*, wyd. 4, Warszawa 2003, s. 612.

⁶⁸ B. Bieńkowska, P. Kruszyński, C. Kulesza, P. Piszczyk, *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2003, s. 328.

możliwością ujawnienia Policji w ramach prowadzonego postępowania karnego informacji dotyczących majątku sprawcy przemawia zakres podmiotowy organów, którym poszczególne ustawy takie prawo przyznają. Przykładowo, informacje objęte tajemnicą skarbową mogą uzyskać ośrodki pomocy społecznej, powiatowe urzędy pracy, nie może zaś Policja, pomimo że jest wyspecjalizowanym organem ścigania karnego i jednocześnie nałożono na nią obowiązek uzyskiwania takich informacji. To przecież jakiś absurd. Podkreślić tu należy także duże znaczenie ustaleń o charakterze majątkowym dla dalszych etapów postępowania karnego, gdyż „sąd, ustalając stawkę dzienną w ramach orzekanej kary grzywny, bierze pod uwagę dochody sprawcy oraz jego stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe; stawka dzienna nie może być niższa od 10 zł, ani też przekraczać 2000 zł⁶⁹. Wypożyczenie Policji *de lege ferenda* w szersze uprawnienia w zakresie uzyskiwania informacji objętych tajemnicą zawodową już na etapie postępowania przygotowawczego w sprawie, jeżeli ich posiadanie ma związek z prowadzonym postępowaniem, z pewnością pozytywnie wpłynęłoby na skuteczność realizowanych przedsięwzięć procesowych szczególnie w sprawach o poważne przestępstwa gospodarcze⁷⁰. Można by zaproponować unormo-

⁶⁹ Zob. L. Tyszkiewicz, O przypadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa, zwrocie ich pokrzywdzonemu i odszkodowaniu, *Prokuratura i Prawo* 2003, nr 12, s. 7. Słusznie autor zwraca uwagę na mankamenty w zakresie sprawiedliwościowej funkcji kary, szczególnie w zakresie orzekania za przestępstwa, gdzie sprawcy osiągnęli z ich popełnienia znaczne zyski – bowiem kara pozbawienia wolności nie może być wymierzona proporcjonalnie do wysokości osiągniętej korzyści, gdy ta korzyść jest znaczna. Na przykład, gdy za wyłudzenie kwoty 100 tysięcy złotych sąd wymierzy karę 2 lata pozbawienia wolności, to powstaje pytanie, ile ma wymierzyć za podobne przestępstwo, które umożliwiło sprawcy zysk w wysokości kilkunastu milionów złotych, jeśli maksymalna kara pozbawienia wolności za przestępstwo sięga 10 lat (art. 294 k.k.), a tylko wyjątkowo, jeżeli sprawca uczynił sobie z popełnienia przestępstwa stałe źródło dochodu – 15 lat (art. 65 k.k.). Wskazana ograniczoność kary pozbawienia wolności nie powinna powodować opłacalności przestępstwa nawet wtedy, gdy sprawca od razu zakłada, że kara będzie wykonana, bowiem „odsiedzeniem” w zakładzie karnym kilku lat można „zarobić” o wiele więcej niż pracą na wolności, która niejednokrotnie jest słabo wynagradzana. Zasadnie więc podnosi L. Tyszkiewicz, iż „aby reakcja karna była w pełni skuteczna, konieczne jest w takich warunkach odebranie sprawcy tego, co w sposób przestępny uzyskał”.

⁷⁰ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i wybrane problemy jej przeciwdziałania w Polsce*, (w:) *Policja Polska wobec...*, s. 51. Autor wskazuje na potrzebę kompleksowej zmiany przepisów prawa karnego materialnego i procesowego. Istotnych modyfikacji wymagają też regulacje w dziedzinie rynku finansowego. Odnosi się to przede wszystkim do systemu bankowego, który często jest wykorzystywany do prania brudnych pieniędzy. Zdaniem E. Pływaczewskiego w tym względzie uprawnienia w zakresie dostępu do tajemnicy bankowej – na etapie postępowania sprawdzającego i przygotowawczego w „sprawie” mogą stanowić istotny instrument przeciwdziałania popełnianiu przestępstw i ukrywaniu majątku. Na temat innych uprawnień Policji w przedmiocie zwalczania przestępczości zorganizowanej zob. J. Kudła, B. Kupis, *Nowe uregulowania prawne dotyczące polskich działań pod*

wanie, które zawarte byłoby w k.p.k. o treści: „Organy administracji rządowej, samorządowej, instytucje podległe Ministrowi Finansów, banki, instytucje ubezpieczeniowe, podmioty prawa gospodarczego, gromadzące informacje mające znaczenie dla prowadzonego przez organy ścigania (w tym Policję) postępowania karnego, mają obowiązek udzielić informacji o osobach we wskazanym przez organ ścigania zakresie, chociażby informacje te stanowiły określoną tajemnicę zawodową”.

Wskazany przepis byłby *lex specialis* wobec innych ustaw i powodowałby *derogat legi generali*. W ten sposób można by uporządkować zasady udostępniania informacji mających znaczenie, że inne ustawy powinny korespondować z unormowaniem tego zagadnienia w k.p.k. Jednocześnie w celu właściwej ochrony prawa każdego do prywatności można by uprawnienia Policji poddać skutecznej kontroli prokuratora nadzorującego postępowanie⁷¹.

Innym czynnikiem utrudniającym dostęp do informacji na temat posiadanego przez sprawców mienia jest również brak centralnych zbiorów danych, między innymi o składnikach majątkowych, co niejednokrotnie wydłuża lub wręcz uniemożliwia czynności sprawdzające powodując konieczność docierania do wielu rejestrów prowadzonych przez rozproszone instytucje lokalne w odniesieniu do jednego sprawcy przestępstwa⁷². Dlatego też należy wdrożyć komputeryzację zbiorów.

Ponadto, czynności zmierzające do ustalenia mienia są czasochłonne, co w nadmiarze spraw prowadzonych przez komórki śledcze Policji nie sprzyja zajmowaniu się tymi zagadnieniami⁷³. Należy zwrócić tu uwagę jeszcze na funkcjonujące od lat priorytety wykrywcze, otóż skupiają się one głównie na wykryciu sprawcy, rzeczowych i osobowych źródeł informacji, z częstym pomijaniem zagadnienia ujawniania mienia sprawców przestępstw. Nie da się zaś nie zauważyć, że skuteczność określonych działań, w tym i tych procesowych, uzależniona jest od nadania odpowiedniej hierarchii konkretnym celom⁷⁴.

przykryciem, Przegląd Policyjny 2002, nr 3–4, s. 158–167; J. Kudła, Z. Bielecki, Wybrane aspekty zakupu kontrolowanego w pracy Policji, Przegląd Policyjny 2005, nr 1, s. 86.

⁷¹ C. Kulesza, Sędzia śledczy w modelu postępowania przygotowawczego na tle porównawczym, Białystok 1991, s. 244. Autor wskazuje na czynniki wpływające na zakres gwarancji praw obywatela w postępowaniu przygotowawczym, wyróżniając elementy obiektywne i subiektywne. Szerzej nt. wprowadzania innych metod zwiększających skuteczność działania organów sprawiedliwości zob. A. Taracha, Ograniczanie praw jednostki w kodeksie postępowania karnego i prawie policyjnym, Prokurator 2003, nr 2, s. 83.

⁷² Tamże, s. 131.

⁷³ D. Potkowski, Możliwości ujawniania..., s. 57.

⁷⁴ A. Bałandynowicz, System kontroli przestępczości gospodarczej. Przegląd Policyjny 2004, nr 3, s. 11. Autor wskazuje żeby włączyć do kodeksu karnego wszystkie przepisy dotyczące przestępstw gospodarczych.

Dobrze się, więc stało, że Komenda Główna Policji podjęła wiele inicjatyw, a także konkretnych przedsięwzięć organizacyjnych, szkoleniowych, a także wypracowała procedury postępowania w tym zakresie w celu poprawy sytuacji⁷⁵.

Dla zobrazowania powyższych zagadnień przytoczę tu za D. Potakowskim⁷⁶ kilka możliwych sposobów ukrywania mienia:

1) nabywanie nieruchomości w miejscowości położonej w innej części kraju niż sprawca obecnie zamieszkuje. Brak centralnej bazy danych o nieruchomościach i ich właścicielach powoduje, że ustalenie miejsca położenia nieruchomości jest utrudnione, a wręcz nieprawdopodobne, gdyż wymaga sprawdzenia w wydziałach geodezji i karografii lub księgach wieczystych jednostek całego kraju. Możliwość ustalenia nieruchomości nabywanych przez sprawcę istnieje tylko wskutek dokładnej analizy dokumentacji gromadzonej w urzędach skarbowych, dokąd trafia umowa notarialna;

2) zakładanie rachunków bankowych w wielu bankach i dokonywanie na nie wpłat poniżej równowartości 15 000 euro w okolicznościach, które nie powodują podejrzeń co do przestępnego rodowodu wpłacanych środków. Do podjęcia określonych przedsięwzięć konieczna jest wiedza o bankach, w których zdeponowane są środki. Brak centralnej ewidencji prowadzonych rachunków bankowych znacząco utrudnia podejmowanie dalszych przedsięwzięć;

3) nabywanie ruchomości lub nieruchomości na osoby podstawione, czyli tzw. słupów. Jednocześnie sprawca sporządza umowy ich użyczenia. Ma to miejsce przede wszystkim wobec pojazdów samochodowych, jachtów itp.;

4) otwieranie rachunków bankowych poza granicami Polski, głównie w krajach, w których systemy prawne umożliwiają lokowanie brudnych pieniędzy. Oczywiście, w takich przypadkach, osoby otwierające rachunki za granicą nie informują o tym wbrew prawu dewizowemu odpowiednich organów w Polsce⁷⁷. Sytuacja ta może ulec poprawie od stycznia 2005 r. Od tego momentu banki krajów Unii Europejskiej mają przekazać polskim urzę-

⁷⁵ D. Najmoła, Wybrane źródła..., s. 50.

⁷⁶ D. Potakowski, Możliwości ujawniania..., s. 57.

⁷⁷ Takim „rajem” do niedawna była Grenada, mała wyspa wschodnich Karaibów. Zamieszkuje ją 100 tys. mieszkańców, w szczycie powodzenia zaś zarejestrowanych było tam 48 banków. Popularność Grenady jako centrum finansowego związana była z bardzo niskimi podatkami oraz tym, że w opinii inwestorów kraj ten nie był w stanie zapewnić właściwego nadzoru nad działalnością finansową. Dopiero pomoc finansowa Wielkiej Brytanii przekazana na wzmocnienie kontroli nad rynkiem finansowym doprowadziła do normalizacji tej sytuacji. We wrześniu 2003 r. pozostało na wyspie jedynie 7 banków – zob. „Raj” utracony, Prawo bankowe 2004, nr 3, s. 100.

dom skarbowym dane o zdeponowanych oszczędnościach Polaków⁷⁸. Spowoduje to, że organy skarbowe będą miały informacje o środkach zdeponowanych w bankach za granicą. Mogą to być zarówno pieniądze pochodzące z przestępstwa, jak i te uzyskane w sposób legalny (poza Belgią, Austrią i Luksemburgiem, w których istnieją rachunki anonimowe).

Reasumując, należy zauważyć, że informacje o faktycznych składnikach majątkowych sprawców przestępstw zawarte są w wielu instytucjach, niejednokrotnie niepowiązanych ze sobą. Implikuje to trudności w ustalaniu mienia sprawców przestępstw. W związku z tym znaczną rolę w dziedzinie ustalania majątku sprawców powinny mieć czynności operacyjne Policji. Znaczącą nieprawidłowością jest także to, że najczęściej organy procesowe podejmują działania w przedmiocie zabezpieczenia majątku dopiero po przedstawieniu zarzutów⁷⁹. Jednak moment ten jest znacznie spóźniony, gdyż sprawcy, wiedząc o oskarżeniu, poszukiwane mienie ukrywają⁸⁰.

⁷⁸ J. Bielecki, Ręka fiskusa przekracza granice. Polska – UE. Wymiana danych o stanie oszczędności, Rzeczpospolita z dnia 5 czerwca 2003 r., nr 130.

⁷⁹ P. Starzyński, Tymczasowe zajęcie mienia ruchomego w postępowaniu karnym, Przegląd Policyjny 2004, nr 3, s. 135.

⁸⁰ Zob. J. Kudrelek, M. Lisiecki, Zabezpieczenie majątkowe w postępowaniu karnym, Szczytno 2004, s. 41.